

พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม : กรณีพระพิศาลศาสนกิจ
(หลวงพ่อยื่อน ขนฺติพโล)
**Socially Engaged Buddhism : Case Studies of Phra
Phisansasanakich (Yuen Khantiphalo)**

พระมหามหาวินทร์ ปุริสุตฺตโม,
พระครูโกศลวิহারคุณ, ทิพย์ภวิษณ์ ไสชาติ,
พระครูธรรมธรรตริวัฒน์ สิริวฑฺฒโน, และ สังเวียน สภาวง
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
**Phramahamakawin Purisuttamo,
Phrakru Kosolwiharakhun, Thippavit Saichart,
PhraKrudammaton Siriwat Siri wattano and Sangwien Saphang**
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand
Corresponding Author, E-mail : s.dhammakosa_@hotmail.com

บทคัดย่อ

ปัจจุบันพุทธอุทยานวัดเขาศาลาอตุลฐานะจาโร มีสภาพพื้นที่ป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ จังหวัดสุรินทร์โดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้โปรโมตให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เชิงนิเวศ เชิงวัฒนธรรม มีรอยพระพุทธบาทจำลองที่บ่งบอกถึงอารยธรรมอันเก่าแก่ของขอมโบราณ และกรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนผานางคอยเป็น ผาพระ ซึ่งทั้งหมดนี้ล้วนเป็นผลิตผลที่ได้จากอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของพระสงฆ์ทั้งสิ้น พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมของวัดเขาศาลาอตุลฐานะจาโร จึงสามารถสรุปได้ใน 2 ฐานะ คือ ฐานะเชิงหลักการ ได้แก่ การตีความหลักการของพุทธศาสนาเพื่อให้ครอบคลุมสังคมทุกด้าน โดยการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้าไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์กับสังคมหมู่มาก และปรับรูปแบบให้เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมมากยิ่งขึ้น และฐานะเชิงปฏิบัติการ ได้แก่ กระบวนการทำกิจกรรมเพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมไปพร้อมกับการพัฒนาจิตใจด้วย นอกจากนี้ยังเป็น

การปรับปรุงแบบการเผยแผ่ศาสนาที่ไม่เน้นเพียงการแสดงธรรมและการสอนกรรมฐานเท่านั้น แต่ยังสามารถเผยแผ่ในรูปแบบสังคมสงเคราะห์ และร่วมรับผิดชอบต่อการแก้ปัญหาสังคม ทุกยุคสมัย ซึ่งเป็นการเข้าไปรับผิดชอบต่อกกระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม รวมไปถึง ปฏิบัติการเยียวยา รักษาและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศวิทยา และสิ่งมีชีวิตด้วย

คำสำคัญ: พระพุทธศาสนา; เพื่อสังคม; กรณีศึกษา

Abstracts

At present, the Buddhist park of Khao-Atulla Thanacharo temple has abundant forest conditions Surin Province by Tourism Authority of Thailand Promoted to be an eco-tourism destination Eco and cultural There is a model footprint of the Buddha. That indicates the ancient civilization of ancient Khmer. And the Fine Arts Department has registered Nang cliff, waiting to be Phra cliff. All of these are the products obtained from the conservation of forest resources of all monks in Buddhism. Buddhism for the society of Khao-Atulla Thanacharo temple. Therefore can be concluded in 2 positions: Principles interpreting the principles of Buddhism in order to cover all aspects of society. By applying the principles of Buddhism to apply to benefit the society in large numbers and adjust the pattern to be a more social phenomenon. And the operational status are Activities to be useful for society as well as mental development in addition, it is also the adjustment of the evangelism model that does not only focus on theology and teaching of meditation. But can still propagate in social work And jointly responsible for solving social problems in all ages. Which is responsible for the social movement process Including operating remedies Preserve and conserve natural resources Ecological and living environment as well.

Keywords: Buddhism; Socially Engaged; Case Studies

บทนำ

สังคมยุคใหม่ของปัจจุบัน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ เพื่อเป็นการแสดงออก ถึงความรับผิดชอบต่อสังคม ไม่ว่าจะเป็นสังคมภายในประเทศและสังคมภายนอกประเทศ ก็ ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการบูรณาการเพื่อช่วยกันป้องกันและแก้ไขปัญหาภายในประเทศของ ตน เพราะเหตุว่ากลุ่มคนในสังคมกำลังมีปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินชีวิตหรือมีปัญหา ชีวิต แต่ก็ยังไม่มีความรู้ความสามารถพอที่จะแก้ปัญหาชีวิตของตนให้ผ่านพ้นปัญหาและ

อุปสรรคนั้นไปได้ ด้วยเหตุนี้เองหน่วยงานหลักๆ ของสังคมนั้นจึงยื่นมือเข้ามาช่วยเหลือ ยกตัวอย่างเช่น สถาบันศาสนา หน่วยงานเอกชน องค์กรต่างๆ ทั้งไทยและเทศ รวมไปถึง กลุ่มจิตอาสาและชมรมต่างๆ ก็พยายามที่จะช่วยแก้ปัญหาเหล่านั้น เป็นต้น แต่ในบทความนี้ ผู้เขียนจะเน้นไปที่สถาบันทางพระพุทธศาสนาแบบเถรวาท สถาบันพระสงฆ์ที่กล่าวถึงนี้ก็จะ มีพระสงฆ์เป็นผู้นำหรือแกนนำด้านจิตวิญญาณ เป็นศูนย์รวมใจหรือศรัทธาของสังคมเอาไว้ พระสงฆ์หลายรูปในปัจจุบันมีความรู้ มีความสามารถและมีบทบาทในด้านต่างๆ มากมาย ซึ่ง แต่ละรูปนั้นก็มีความแตกต่างกันออกไป

สาเหตุที่มีพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม (Socially Engaged Buddhism) ขึ้นมาก็ เพราะเป็นขบวนการพระพุทธศาสนาแนวใหม่ที่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองปัญหาสังคมโลกยุคใหม่ ตัวพระสงฆ์เองก็ไม่ได้ผูกมัดติดอยู่กับหลักการเดิมที่ไม่สามารถทำอะไรได้ ไม่มีการแยกเรื่อง ศาสนากับสังคมออกจากกัน เพราะสังคมกับศาสนาเป็นเรื่องเดียวกัน ถ้าสังคมมีปัญหา นั้นหมายถึงบทบาทของสถาบันสงฆ์ไม่มีบทบาทต่อชุมชนหรือสังคมเมื่อปัญหาสังคมรุนแรงขึ้นก็ อาจจะส่งผลกระทบโดยตรงไปถึงสถาบันสงฆ์ได้เช่นเดียวกัน ดังนั้น พุทธเพื่อสังคม (Engaged Buddhists) ที่มีนักวิชาการทางพระพุทธศาสนาและพระสงฆ์นักพัฒนาพยายาม นำพระพุทธศาสนาเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาสังคม เช่น ปัญหาความไม่เป็นธรรมทาง สังคม ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาความรุนแรงต่อชีวิตและทรัพย์สิน ปัญหาทางเศรษฐกิจ ปัญหาทางการเมือง เหล่านี้เป็นต้น พุทธศาสนาเพื่อสังคมที่โดดเด่นในต่างประเทศ โดย ส่วนมากจะเกิดขึ้นในประเทศที่เกิดภาวะวิกฤตทางสังคมจากภัยสงครามและความขัดแย้ง ทางการเมือง โดยเฉพาะในประเทศที่เคยตกเป็นอาณานิคมของตะวันตกมาก่อน เช่น อินเดีย ศรีลังกา เวียดนาม ทิเบต (พระมหาสมปурณ์ วุฑฒิกโร, 2548 : 1) ดังนั้นบทบาทและความสำคัญของพุทธเพื่อสังคมจึงพอสรุปได้ดังต่อไปนี้

1. หน้าที่ในการให้คำอธิบาย ซึ่งในสังคมมนุษย์ทุกสังคมจะต้องมีคำถามว่าทำไม มันถึงเป็นอย่างนั้น ทำไมถึงเป็นอย่างนี้ ยกตัวอย่างเช่นว่า เมื่อมนุษย์เกิดขึ้นมนุษย์จะต้องถามว่าทำไมเราถึงเกิดมา เกิดมาอยู่ในสถานะในทางสังคมอย่างไร ทำไมเราถึงรวย ทำไมเราถึงจน ทำไมเราถึงเป็นผู้ถูกปกครอง ทำไมเราถึงยอมรับสถานภาพที่เกิดขึ้นกับชีวิตของเรา ทำไมญาติพี่น้องถึงต้องตาย สิ่งที่เราถึงต้องพลัดพราก ศาสนาจะให้คำอธิบายต่อคำถามเหล่านี้

2. หน้าที่ในการให้การสนับสนุนกับสถาบันพื้นฐานต่างๆ ของสังคม เช่น สถาบันทางเศรษฐกิจ ทางการเมือง วัฒนธรรม ค่านิยมเพื่อให้สถาบันต่างๆ เหล่านี้สามารถตอบสนองวัตถุประสงค์ต่างๆ ทางสังคม และประโยชน์มากที่สุดแก่มวลชน ดังนั้นศาสนาต่างๆ มักจะมีคำสอนบัญญัติแนวทางเศรษฐกิจที่ยังประโยชน์แก่ ศาสนิกชน การเฉลี่ยประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก ในทางกรเมืองเป็นเข็มทิศและหางเสือแก่ระบบการเมือง โดยเฉพาะระบบการเมืองที่มีรากฐานอยู่บนจารีตนิยม ในทางสังคม ศาสนาเป็นสื่อของการอบรมให้รู้จักระเบียบสังคม หมายถึงการรู้จักเรียนรู้ รู้จักปรับตัวให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้ โดยการยึดถือแนวทางปฏิบัติอย่างเดียวกัน มีปรัชญาชีวิตที่สอดคล้องกัน

3. หน้าที่ที่เกี่ยวกับปัจเจกบุคคล คือศาสนาจะทำหน้าที่ให้พลังใจแก่บุคคลหรือปัจเจกบุคคลในกรณีที่เกิดวิกฤตการณ์ขึ้นมา และไม่สามารถที่จะหาเหตุผลที่เหมาะสมหรือเพียงพอมาอธิบายได้ เช่น ในกรณีเกิดภัยพิบัติ เกิดอุบัติเหตุแก่ผู้ที่เรารัก เราชอบต่างๆ เหล่านี้ ก็จำเป็นต้องมีคำอธิบายที่นอกเหนือจากที่ว่าเป็นการบังเอิญ

4. หน้าที่ทางด้านการฝึกส่วนต่างๆ ของสังคมให้เป็นเอกภาพนั่นก็คือว่า ทำให้ชนธรรมนิยมประเพณี ระบบความเชื่อต่างๆ ที่เป็นระบบความเชื่อย่อยๆ ในสังคมได้รวมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน อันนำไปสู่บูรณาการในชาติ (สมบูรณ์ สุขสำราญ, 2530: 20)

จากที่กล่าวมา พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม ที่มีแกนนำเป็นพระสงฆ์ ถือได้ว่าเป็นรูปแบบการพัฒนาและให้ความช่วยเหลือที่ไม่จำกัดอยู่เฉพาะกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ซึ่งเป็นสิ่งที่สังคมคาดหวังหรือต้องการให้พระสงฆ์ที่มีบทบาทมีความรู้ความสามารถได้ยื่นมือเข้าไปช่วยแบ่งเบาภาระในการแก้ปัญหาต่างๆ ให้กับพุทธศาสนิกชนของตนเองบ้าง ในบทความเรื่องนี้ผู้เขียนจะนำเสนอบทบาทพุทธเพื่อสังคมของพระพิศาลศาสนกิจ (เย็น ขนติพโล) วัดเขาศาลาตุลฐานะจาวโร ตำบลจรัส อำเภอบัวเขต จังหวัดสุรินทร์ ที่ประสบผลสำเร็จในการนำพระพุทธศาสนามาช่วยบริการสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพในเรื่องของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติแบบองค์รวมหรือให้ทุกส่วนงานและชุมชนทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชน ดังจะได้กล่าวถึงรายละเอียดในลำดับต่อไป

แนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม

ความหมายพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม

คำว่า “พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม” ภาษาอังกฤษคือ “engaged Buddhism” นักวิชาการส่วนใหญ่ยอมรับตามที่ศาสตราจารย์เคนเนธ คราฟท์ (Kenneth Kraft, 1992 : 18) นักวิชาการด้าน engaged Buddhism คนสำคัญอีกท่านหนึ่งระบุว่าผู้ที่ใช้คำๆ นี้เป็นคนแรกคือท่านติช นัท ฮันห์ (Thich Nhat Hanh) พระภิกษุในพระพุทธศาสนานิกายเซนชาวเวียดนาม (Kenneth Kraft 1992 : 18) มีความหมายครอบคลุมแนวคิดที่มีกลิ่นไอแบบพระสงฆ์เวียดนาม ๓ ประการ ได้แก่ ความตระหนักรู้อย่างแท้จริงที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน (awareness in daily life) การรับใช้ / บริการสังคม (social service) และปฏิบัติการทางสังคม (social activism) คำว่า “socially engaged Buddhism” มีนักวิชาการทางพระพุทธศาสนาหลายท่านได้ศึกษาวิเคราะห์ความหมายแบ่งออกเป็น 2 แนวทางด้วยกัน แนวทางแรกได้แก่ มีความเห็นว่า คำว่า “socially engaged Buddhism” มาจากคำในภาษาฝรั่งเศสว่า “engage” (อ่านว่า “อังกาเย”) และ “l’engagement” (อ่านว่า “เลอ อังกาเยมัง”) และโดยแท้จริงแล้วท่านติช นัท ฮันห์ เลือกใช้คำๆ นี้ เพื่อต้องการให้ครอบคลุมแนวคิดแบบเวียดนาม 3 ประการ ได้แก่

1) ความตระหนักรู้อย่างแท้จริงที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน (awareness in daily life)

2) การรับใช้ / บริการสังคม (social service)

3) ปฏิบัติการทางสังคม (social activism) (Donald Rothberg, 2006 : 209)

และแนวทางที่สอง คือ ในขณะที่แนวทางที่ 2 เห็นว่า ตัวอักษรจีนที่ท่านติช นัท ฮันห์ ใช้เพื่อสื่อความหมายถึงคำว่า “engaged Buddhism” ตั้งแต่แรกนั้นคือคำว่า หยู่ ชื่อ พว๋ เจี้ยว ซึ่งประกอบด้วยตัวอักษร 4 ตัว ได้แก่ หยู่ แปลว่า “เข้าสู่” (enter), ชื่อ แปลว่า “โลก” (world), พว๋ แปลว่า “พระพุทธเจ้า” หรือ “พระ” หรือ “พระพุทธศาสนา”, เจี้ยว แปลว่า “คำสอน” เมื่อนำรวมกันแล้วแปลโดยสละได้ว่า “พระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับเรื่องทางโลก” (worldly Buddhism) การที่ท่านนัท ฮันห์ ได้อธิบายเอาไว้ว่า engaged Buddhism คือ “พระพุทธศาสนาที่ปรากฏอยู่ในชีวิตประจำวันและทุกขณะ” ท่านชี้ว่าคนทั่วไปเมื่อได้ยินคำว่า “engaged Buddhism” มักจะคิดถึงการต่อสู้เพื่อความเป็นธรรมในสังคม การต่อสู้เพื่อสิทธิมนุษยชน หรือการเดินขบวน (demonstration) เป็นต้น แต่ความ

จริงแล้วนั้นไม่ใช่องค์ประกอบพื้นฐานของ engaged Buddhism เป็นเพียงส่วนหนึ่งของการปฏิบัติธรรมเท่านั้น เพราะแท้ที่จริงนั้น “องค์ประกอบพื้นฐานคือมีการปฏิบัติธรรมอยู่ในทุกๆ ขณะของชีวิตประจำวัน” เป็นการใส่ใจกับสิ่งที่เกิดขึ้น “ที่นี่และเดี๋ยวนี้” (here and now) ในขอบเขตของร่างกาย จิตใจ และสภาวะแวดล้อม กล่าวอีกอย่างก็คือ engaged Buddhism เป็นการตอบสนอง (response) ต่อกายสังขาร (physiological formation) จิตตสังขาร (mental formation) และ “กายภาพสังขาร” (physical formation) คำอธิบายของท่านในลักษณะนี้ ดูเหมือนจะให้น้ำหนักความสำคัญไปที่ความตระหนักรู้มากกว่าการรับใช้/บริการสังคมและปฏิบัติการทางสังคม และอาจทำให้เกิดความเข้าใจต่อไปได้ว่า ความตระหนักรู้ที่ตนเองที่เป็นนัยสำคัญซึ่งถึงความเป็น engaged Buddhism โดยสาระแล้วแนวคิดเรื่อง “การตระหนักรู้ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน” ของท่านนัท ฮันท์ นั้น ก็คือหลักสติปัฏฐานหรือสัมมาสดิ นั่นเอง แต่สิ่งที่ลืมไม่ได้คือ เมื่อกล่าวตามหลักการของสติปัฏฐาน 4 แล้ว ในขณะที่ปฏิบัติ นั้น จะต้องมียุทธวิธีอื่นประกอบพร้อมกับสติด้วย ดังที่ข้อความในมหาสติปัฏฐานสูตรระบุว่า “มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ”

เนื่องจากความตระหนักรู้อย่างแท้จริงอันเป็น “สภาวะของจิต” (mentality) หรือเป็น “คุณลักษณะ” (quality) ของจิตซึ่งเป็นนามธรรมอยู่ภายในนั้น มีสัมมาวายามะเป็นตัวผลักดันสำคัญย่อมจะนำไปสู่พฤติกรรมทางกายและวาจาในเชิงสร้างสรรค์ที่เป็น “สภาพปรากฏ” (appearance) ซึ่งเห็นเป็นรูปธรรมภายนอก เนื่องจากสัมมาวายามะมีลักษณะสำคัญคือมีความไม่รู้จักพอในการสร้างที่ดีและสิ่งที่ดีด้วยความเพียรพยายามอย่างไม่ท้อถอย หมายความว่า หากเป็นไปตามหลักการดังกล่าว เมื่อมีความตระหนักรู้อย่างแท้จริงแล้ว ก็จะต้องเกิดสภาพจิตที่มีความต้องการลงมือกระทำสิ่งที่ดีให้เกิดขึ้นเสมอ และนั่นย่อมนำไปสู่การลงมือกระทำหรือปฏิบัติจริง กล่าวคือ มีการรับใช้ บริการสังคม และหรือปฏิบัติการทางสังคมตามมาอย่างอัตโนมัติ หรืออาจกล่าวอีกอย่างหนึ่งได้ว่าการรับใช้ บริการสังคม และหรือปฏิบัติการทางสังคมเป็นผลโดยตรงจากความตระหนักรู้ที่แท้จริงนั่นเอง

ลักษณะพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม

1. พุทธลักษณะเพื่อสังคม

ลักษณะของพระพุทธเจ้าที่เป็นไปเพื่อสังคม คือ “พระพุทธเจ้าทรงมีลักษณะเป็นโลกนายก เป็นที่พึ่งของชาวโลก ทรงอนุเคราะห์ชาวโลก ฐานะของพระองค์ทรงเป็น

โลกเชษฐ เป็นพืคนโตของชาวโลก มีบทบาทเป็นกัลยาณมิตรที่ดี เป็นพี่ที่ชี้แนะความถูกต้องให้เกิดขึ้นแก่ชาวโลก” (พระเทพดิลก (ระแบบ จิตญาณโณ)., 2551 : 34)

2. พุทธนโยบายเพื่อสังคม

นโยบายของพุทธศาสนาเพื่อสังคมปรากฏชัดเจนในช่วงที่พระพุทธเจ้าทรงส่งพระสาวกออกเผยแผ่ศาสนา โดยทรงให้นโยบายแก่พระธรรมทูตที่ส่งออกเผยแผ่ศาสนา ซึ่งถือเป็นปฏิบัติการเพื่อสังคมขบวนการแรกของโลก ดังพุทธพจน์ที่ว่า “พวกเธอจงจาริกไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ อย่าไปทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น ท่ามกลางและที่ สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน สัตว์ทั้งหลายที่มีจิตใจในตาน้อยมีอยู่ ย่อมเสื่อมเพราะไม่ได้ฟังธรรม” จากพุทธพจน์ดังกล่าวสามารถไขรหัสพุทธนโยบายได้ดังต่อไปนี้ “เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก” หมายถึง ทำสิ่งที่เป็นผลดีและมีคุณค่า มี 3 ระดับ คือ ทิฐุธรรมมีกตประโยชน์ หมายถึง ประโยชน์ในปัจจุบันหรือประโยชน์ในโลกนี้ ประโยชน์สุขที่มองเห็นกันในชาตินี้ เช่น การมีทรัพย์ มียศ มีเกียรติและมีความสุข เป็นต้น, สัมปรายิกกตประโยชน์ หมายถึง ประโยชน์เบื้องต้นหรือประโยชน์ในภพหน้า มีจิตใจอกงามในคุณธรรมหรือเป็นผู้ที่สั่งสมคุณงามความดีไว้พร้อม เป็นผู้มีศรัทธา ศีล บริจาคทานและเป็นผู้มีปัญญา เป็นต้น, ปรมัตถประโยชน์ หมายถึง ประโยชน์สูงสุด จุดหมายสูงสุดหรือนิพพาน, โดยให้ผู้รับการเผยแผ่ได้รับประโยชน์ตามแต่ภูมิธรรมของแต่ละคน หรือให้ตั้งอยู่ในศีล สมาธิและปัญญา จนถึงบรรลุนิพพานอันเป็นเป้าหมายสูงสุด

3. ลักษณะของพุทธศาสนาเพื่อสังคม

จากพุทธลักษณะและพุทธนโยบายเพื่อสังคม จึงแนวทางนำไปสู่การปฏิบัติการเพื่อสังคม ทำให้พุทธศาสนาเพื่อสังคมมีลักษณะพิเศษดังต่อไปนี้

3.1 ลักษณะเป็นวัฒนธรรม

พุทธศาสนาไม่สามารถแยกตัวออกจากสังคมได้ เพราะสังคมหรือชุมชนเป็นที่รวมของคนทุกสาขาอาชีพ ทุกเพศทุกวัย และมีภารกิจแตกต่างกันไปตามความถนัด ระบบความเชื่อก็ย่อมมีความแตกต่างกันแม้จะอยู่ในประเทศเดียวกัน แต่ก็มีวัฒนธรรมแตกต่างกันบ้างเล็กน้อย โดยพื้นฐานหลักแล้วสังคมและวัฒนธรรมไทย ยึดเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นหลัก ด้วยเหตุผลก็เพราะพระพุทธศาสนาหยั่งรากลึกลงในสายเลือดของ

คนไทย ฉะนั้น วัฒนธรรมไทยจึงอิงหลักพระพุทธศาสนาเป็นหลัก คือ สังคมแบบพุทธ (สมชัย ศรีนอก, 2546 : 1)

3.2 ลักษณะส่งเสริมการพัฒนา

การพัฒนาทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น พุทธศาสนาเชื่อว่ามนุษย์สามารถพัฒนาศักยภาพได้ จากระดับสัตตชาติญาณไปสู่ริยะะ “หลักพุทธศาสนากล่าวว่า มนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐด้วยการฝึก เมื่อฝึกแล้วก็ประเสริฐ ดังพุทธพจน์ที่ว่า ทนโต เสฏโฐ มนุสเสสสุ แปลว่า ในหมู่มนุษย์ ผู้ที่ฝึกแล้วประเสริฐ ต้องฝึกฝนก่อนจึงจะเป็นผู้ประเสริฐ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2545 : 24)

3.3 ลักษณะส่งเสริมให้ช่วยเหลือตัวเองได้

พุทธศาสนาช่วยเหลือสังคมเพื่อให้ช่วยเหลือตนเองได้ในระยะยาว ซึ่งเป็นปฏิบัติการสงเคราะห์สังคมแบบยั่งยืน ซึ่งจะใช้ธรรมะในการช่วยเหลือสังคมเป็นหลัก ส่วนการช่วยเหลือด้านวัตถุสิ่งของเป็นส่วนเสริมเท่านั้น เพราะการใช้ธรรมะหรือแนะนำแนวทางดำเนินชีวิตเป็นสิ่งที่สามารถนำไปใช้ได้โดยไม่วันหมด “เพื่อให้ผู้ที่ถูกช่วยเหลือก็ต้องมีจริยธรรมว่า ไม่ว่าใครจะช่วยเหลือก็ตาม ก็ต้องทำสุตถุทธิ์ สุตตปิฎกหรือสุตความสามารถ ถึงแม้จะเป็นผู้ที่ได้รับความช่วยเหลือ ก็ยังสามารถรักษาจริยธรรมที่มีลักษณะเข้มแข็งในการสร้างสรรค์เอาไว้ได้” (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต, 2543 : 53) พุทธศาสนาเชื่อว่าการให้ธรรมเป็นทานประเสริฐกว่าการให้สิ่งปวง “พุทธศาสนาจึงช่วยให้เข้าถึงธรรมด้วยจิตใจ คือ มีเจตนาบริสุทธิ์ รักความเป็นธรรม มีความมุ่งมั่น ปราศจากอคติ จิตมุ่งหมายที่สร้างสรรค์ชีวิตและสังคมให้ดีขึ้น ด้วยการดำรงธรรมไว้ในสังคม” (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต, 2548 : 64)

3.4 มีลักษณะแก้ปัญหาสังคมอย่างเท่าทันยุคสมัย

นักวิชาการในสายต่างประเทศมองว่า “พุทธศาสนาเพื่อสังคมเป็นการประยุกต์เอาหลักศีล สมาธิ ปัญญาของพระพุทธศาสนามาใช้กับความท้าทายในสังคมปัจจุบัน เพื่อตอบสนองปัญหาทางการเมืองและเศรษฐกิจของโลก” พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมเป็นกระบวนการสากลที่อยู่เหนือการสังกัดนิกาย โดยมุ่งตอบสนองปัญหาของโลกทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม เป็นรูปแบบของกระบวนการปลดปล่อยสังคมและการเมืองที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงสังคมและการปลดปล่อยทุกข์ของมนุษย์ โดยประยุกต์ใช้หลักคำสอนเรื่องความเมตตากรุณา ปัญญา ปฏิจักษุสัมปทา และสุญญตา เพื่อแก้ปัญหาสังคม

รวมทั้งใช้วิธีการปฏิบัติกรรมฐาน ยุทธศาสตร์ด้านการศึกษา เมตตากรุณาเชิงสังคม และการสร้างเครือข่ายระดับรากหญ้า เพื่อเข้าไปมีส่วนร่วมกับสังคมอย่างกระตือรือร้น

3.5 มีลักษณะเป็นมนุษยธรรม

มนุษยชน หมายถึง “ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพและความเสมอภาคที่ต้องได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ เป็นมาตรฐานขั้นต่ำที่พึงมี เป็นสิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิตของมนุษย์อย่างมีศักดิ์ศรีและมีคุณค่า” มนุษยธรรมเป็นหลักการดำเนินชีวิตของมนุษย์ทุกคนที่เป็นสากล โดยมีคุณสมบัติ 2 ประการ คือ เว้นจากการทำชั่ว 5 ลักษณะ คือ เว้นจากการทำร้าย เว้นจากการลักทรัพย์ เว้นจากการประพฤติดัดในกาม เว้นจากการพูดเท็จ เว้นจากการดื่มสุราและยาเสพติดทุกชนิด เรียกว่าเบญจศีล และข้อปฏิบัติที่นำไปสู่ความดีงาม คือ ความเมตตา ประกอบอาชีพสุจริต สำรวมในกาม พูดคำสัตย์จริง ไม่ประมาท เรียกว่าเบญจธรรม (วิเชียร ขาบุตรบุญทริก, 2546 : 129-130)

3.6 มีลักษณะช่วยให้สังคมมีความสงบสุข

พุทธศาสนามีหลักปฏิบัติที่เป็นบรรทัดฐานทำให้สังคมสงบสุข คือ ศีล 5 “การปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม โดยงดเว้นจากการฆ่า เว้นจากการลักทรัพย์ เว้นจากการประพฤติดัดในกาม เว้นจากการพูดเท็จ เว้นจากการเสพสิ่งมีนเมา และช่วยกันเอาใจใส่มาตาบิดา และสมณพราหมณ์ มีความอ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้ใหญ่ เป็นต้น ประพฤติปฏิบัติตนให้อยู่ในกุศลธรรม ทำให้สังคมอุดมไปด้วยสันติสุข” ศีล 5 เป็นเครื่องมือพัฒนาบุคคลให้ให้เจริญงอกงามด้วยกุศลธรรม งดเว้นจากอกุศลธรรม “อกุศลธรรมเป็นตัวบั่นทอนจิตใจของมนุษย์ ก่อให้เกิดความทุกข์ ทำลายบรรยากาศของความผาสุกของสังคมมนุษย์”

3.7 มีลักษณะส่งเสริมการพัฒนาและความมั่นคงในสังคม

สังคมทุกยุคสมัยล้วนแต่มีปัญหาใหญ่เรื่องความมั่นคงด้วยกันทั้งนั้น ไม่ว่าจะเป็นความมั่นคงทางการเมือง ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ความมั่นคงทางสังคม เป็นต้น ปรากฏการณ์ของปัญหาด้านความมั่นคงแสดงออกในรูปของปัญหาต่างๆ ซึ่งส่งผลกระทบต่อสังคมด้านใดด้านหนึ่ง แนวคิดของพุทธศาสนาเพื่อสังคมที่ส่งเสริมความมั่นคงและพัฒนาสังคมนั้นชื่อว่า อปรีหานิยธรรม คือ ธรรมที่เป็นเหตุให้เกิดความเจริญมั่นคงในสังคม 7 ประการ คือ

1. หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์
2. เมื่อประชุมก็พร้อมเพรียงกันประชุม เมื่อเลิกประชุมก็พร้อมเพรียงกันเลิก และพร้อมเพรียงกันช่วยทำกิจที่ควรทำ
3. ไม่บัญญัติสิ่งที่ไม่บัญญัติ ไม่ลบล้างสิ่งที่บัญญัติไว้แล้ว
4. สักการะ เคารพนับถือผู้ใหญ่ในชุมชน และเชื่อฟังข้อเสนอนะของท่าน
5. ไม่ข่มเหง ไม่ดูค้ำคร่าขึ้นใจกุลสตรีหรือกุมาริ
6. เคารพ สักการะ นับถือบูชาเจดีย์ทั้งในเมืองและนอกเมือง และไม่ละเลย การบูชาอันชอบธรรม รักษาเจดีย์เหล่านั้นไม่ให้เสื่อมสูญ
7. รักษาคุ้มครองพระอรหันต์ทั้งหลายโดยชอบธรรม โดยคำนึงอยู่เสมอว่าทำอย่างไรพระอรหันต์จะมาอยู่ที่ชุมชน และทำให้ท่านที่มาแล้วมีความผาสุก

3.8 ลักษณะสังคมสงเคราะห์

พระสงฆ์ไม่เพียงแต่มีหน้าที่ฝึกตนตามหลักไตรสิกขาเท่านั้น หากยังมีความเกื้อกูลแก่ชุมชนและสังคมอีกด้วย วัดก็เช่นเดียวกัน นอกจากจะเป็นแหล่งศึกษาหาความรู้แล้ว วัดยังเป็นสถานที่กระจายรายได้จากผู้มีทรัพย์มากให้แก่ผู้มีทรัพย์น้อยในชุมชน ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม อาทิ การบริจาคทรัพย์สร้างศาลาอาคารต่างๆ เพื่อให้ชุมชนเข้ามาใช้จัดกิจกรรม สร้างสรรค์ร่วมกัน หรือไม่ทางวัดก็นำข้าวของเครื่องใช้ไปแจกจ่ายแก่ชาวบ้านที่ยากจน เมื่อปัญหาเรื่องปากท้องลดลงชาวบ้านก็มีโอกาสเข้าวัดฟังธรรมมากขึ้น (สมเกียรติ มีธรรม, 2546 : 45-46) โดยหลักการสงเคราะห์ตามแนวทางพุทธศาสนา เรียกว่า สังคหวัตถุ 4 คือ

1. ทาน (การให้) คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปันด้วยปัจจัย 4 ให้ทุน หรือให้ทรัพย์สิ่งของ ตลอดจนให้ความรู้ความเข้าใจ และศิลปวิทยา
2. ปิยวาจา (พูดอย่างรักกัน) คือ กล่าวคำสุภาพ ไพเราะ น่าฟัง ชี้แจงแนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ มีเหตุผล มีหลักฐาน ชักจูงในทางที่ดีงาม ชักจูงในทางที่ดีงาม หรือคำแสดงความเห็นอกเห็นใจ ให้กำลังใจ รู้จักพูดให้เกิดความเข้าใจดี ทำให้เกิดสมานสามัคคีเกิดไมตรี ทำให้รักใคร่นับถือและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน
3. อตถจริยา (ทำประโยชน์แก่เขา) คือ ช่วยเหลือด้วยแรงกาย และชวนชวนช่วยเหลือกิจการต่างๆ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ รวมทั้งช่วยแก้ไข้ปัญหาและช่วยปรับปรุงส่งเสริมในด้านจริยธรรม

4. สมานัตตตา (เอาตัวเข้าสมาน) คือ ทำตัวให้เข้ากับเขาได้ วางตนเสมอต้นเสมอปลาย ให้ความเสมอภาค ปฏิบัติสม่ำเสมอทั้งต่อคนทั้งหลาย ไม่เอาเปรียบและเสมอในสุขทุกข์ คือ ร่วมสุข ร่วมทุกข์ ร่วมรับรู้ ร่วมแก้ไขปัญหา เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2553 : 58)

พุทธเพื่อสังคมของพระครูภาวนาวิธาน (เย็น ขนติพโล)

สภาพทั่วไปของพื้นที่

พุทธอุทยานวัดเขาศาลาตูลฐานะจาว ตั้งอยู่ ณ บ้านสะพาน ตำบลจรัส อำเภอบัวเขต จังหวัดสุรินทร์ ห่างจากอำเภอบัวเขต 17 กิโลเมตร มีเนื้อที่ 10,865 ไร่ ติดกับอ่างเก็บน้ำห้วยจรัส เป็นแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา และศึกษาธรรมชาติมีทิวทัศน์ที่สวยงาม มีหน้าผาที่สูงชันเรียกผานี้ว่า ผาพระหรือผานางคอย ซึ่งอุดมสมบูรณ์ไปด้วยพันธุ์ไม้และสมุนไพรหายาก รวมทั้งสัตว์ป่านานาชนิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นแหล่งกำเนิดต้นน้ำลำธาร มีทัศนียภาพที่งดงาม สภาพแวดล้อมเงียบสงบร่มเย็น เหมาะกับการศึกษาปฏิบัติธรรม และท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่สำคัญยิ่ง ผืนป่าบางส่วนติดชายแดนไทย-กัมพูชา ถึงแม้ว่าจะมีร่องรอยการตัดไม้ทำลายป่าให้เห็นอยู่บ้าง แต่อย่างไรก็ตาม ป่าทั้งผืนแห่งนี้ จัดได้ว่าอุดมสมบูรณ์มากที่สุดในอีสานใต้ของประเทศไทย มีชุมชนล้อมรอบ 3 ตำบลกับอีก 4 หมู่บ้าน คือ ตำบลจรัส มีบ้านจรัส และบ้านสะพาน ตำบลอาโพน มีบ้านชำปะโต ตำบลเทพรักษา มีบ้านกะเลงเวก พุทธอุทยานวัดเขาศาลาตูลฐานะจาว ได้ดำเนินกิจกรรมหลากหลายอย่างควบคู่กัน อาทิเช่น การอนุรักษ์ป่าไม้ การส่งเสริมการเรียนรู้ให้แก่เยาวชน นักเรียน นักศึกษา และประชาชนทั่วไป โครงการบรรพชา – อุปสมบทเฉลิมพระเกียรติในภาคฤดูร้อนในลักษณะการเรียนรู้การอยู่กับธรรมชาติ การก่อตั้งโรงสีข้าวเกษตรอินทรีย์ชุมชน และการส่งเสริมกิจกรรมพุทธศาสนาในรูปแบบต่างๆ เพื่อเป็นพุทธอุทยานเขาศาลาศูนย์รวมแห่งการเรียนรู้ และเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ มีแหล่งท่องเที่ยวเช่น พระอริยเจดีย์ รอยพระพุทธบาทจำลอง พระพุทธรูปหินแกะสลัก พระพุทธรูปโลหะ อุโบสถ พระนาครปรก ผานางคอย น้ำตกไตรคีรี และปัจจุบันการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้ศึกษาเพื่อเปิดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และทางศาสนสถาน (อัจฉรา ภาณุรัตน์, 2551 : 126)

ต่อมาในปี พ.ศ.2536 กรมป่าไม้ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ในสมัยนั้น (ปัจจุบันกรมป่าไม้ อยู่ในสังกัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม) ได้ประกาศบริเวณพื้นที่ป่าเป็นเขตพุทธอุทยาน ให้ดำเนินโครงการส่งเสริมพระพุทธศาสนา เพื่ออนุรักษ์ป่าไม้และ

พัฒนาสิ่งแวดล้อม ตามความคิดริเริ่มของพลเอกเชษฐา ฐานะจาโร เมื่อครั้งดำรงตำแหน่ง ผบ.กกล.สุรนารี โดยมี เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช ทรงรับเป็นองค์อุปถัมภ์ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา พุทธอุทยานเขาศาลาแห่งนี้มีสภาพพื้นที่เป็นเนินเขา มีภูเขาลูก ภูหงส์ ภูนก อยู่ในบริเวณเขตพื้นที่ป่า ลักษณะเป็นป่าดงดิบชื้น ป่าเบญจพรรณ และป่าดงดิบแล้งคงความอุดมสมบูรณ์เป็นป่าต้นน้ำห้วยจระสี มีเทือกเขาพนมดงรักเป็นแนวกันเขตแดนระหว่างไทย-กัมพูชา สภาพภูมิอากาศมีฤดูฝนกับฤดูแล้งที่แตกต่างกันชัดเจน ในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา (2543-2547) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างได้แก่ กลุ่มจังหวัดนครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ และอุบลราชธานี มีพื้นที่ป่าเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะพื้นที่ป่าทางตอนใต้ของสุรินทร์แนวชายแดนไทย-กัมพูชา บริเวณเทือกเขาพนมดงรัก ซึ่งนอกจากจะเป็นเขตพื้นที่ดูแลของกรมป่าไม้แล้ว ยังเป็นแนวเขตในการปกป้องดูแลของกองกำลังสุรนารี ส่วนแยกที่ 2 กรอ.มท. ถือว่าเป็นพื้นที่ป่าไม้ที่ยังคงความอุดมสมบูรณ์ด้วยพันธุ์ไม้ พืชสมุนไพร สัตว์ป่านานาชนิด

พื้นที่ป่าในเขตอำเภอบัวเขต จังหวัดสุรินทร์ เป็นพื้นที่ที่พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการน้อมนำหลักพุทธธรรมมาใช้กับวิถีการดำเนินกิจกรรมด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ใช้หลักธรรมในการสร้างความสมานฉันท์สร้างความเข้าใจอันดีให้เกิดขึ้นในชุมชน คือพุทธอุทยานวัดเขาศาลาตูลฐานะจาโร โดยพระพิศาลศาสนกิจ (หลวงพ่อยิ้ม ขนติโณ) เจ้าสำนักผู้มียศสำคัญในการสร้างพลัง คือ วัด ชุมชน ป่าไม้ ให้สามารถอยู่อาศัยซึ่งกันและกันได้สมดุล จากปัญหาการบุกรุกป่าจ้างจ้องเพื่อการเกษตร การลักลอบตัดต้นไม้ การจับสัตว์ป่าและปัญหาไฟไหม้ป่า ในเขตพื้นที่ป่าพุทธอุทยานวัดเขาศาลาตูลฐานะจาโรได้รับผลกระทบโดยตรง พระสงฆ์ต้องใช้ความพยายาม และขอความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐในการปกป้องพื้นที่ป่า จากบทบาทดังกล่าวชุมชนมีทัศนคติต่อพระสงฆ์ว่า “พระป่าไม้” การดำเนินการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของพระสงฆ์ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ โดยเฉพาะกองกำลังสุรนารี กรมป่าไม้ กรมการศาสนา และสำนักพระพุทธศาสนาจังหวัด ทำให้ประชาชนมีความเข้าใจบทบาทของพระสงฆ์ในการดำเนินกิจกรรมด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้มากขึ้นในระดับหนึ่ง

บทบาทพระสงฆ์ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของวัดเขาศาลา

จากคำสัมภาษณ์ของท่านเจ้าคุณพระพิศาลศาสนกิจ และการมีส่วนร่วมกิจกรรมในพื้นที่ของผู้เขียน ตลอดจนการสอบถามพระครูไพโรจน์วุฒิกุล (พระอาจารย์วุฒิ

ศักดิ์ วุฒโน) รองเจ้าอาวาสและเจ้าคณะตำบลบัวเขต (ธ) ถึงบทบาทที่พระสงฆ์ในพุทธอุทยานวัดเขาศาลาอตุลฐานะจาโรได้ดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 จนถึงปัจจุบันสามารถแยกเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ได้ดังนี้ คือ ทำแนวกันเขตป่า คือ การปักรั้วคอนกรีต ในด้านทิศตะวันตก ทิศตะวันออกและด้านหน้าคือทิศเหนือของวัด เพื่อเป็นแนวกันแบ่งเขตระหว่างป่าที่ดูแลโดยป่าไม้ และกันแนวเขตระหว่างที่ทำกินของชาวบ้านอย่างชัดเจน แต่ก็ยังไม่สามารถแก้ปัญหาได้โดยตรง เพราะมีการบุกรุกลักลอบตัดไม้จากชาวบ้านบางกลุ่ม พระพิศาลศาสนกิจมีแนวคิดใหม่ว่าต้องขุดคลองกว้าง 3 เมตร ลึกประมาณ 4 เมตร ทำเป็นแนวกันด้านหน้าของเขตพุทธอุทยาน ท่านให้เหตุผลว่า เวลาน้ำป่าหลากมาแนวเขตนี้สามารถกักเก็บน้ำไว้ได้ เพื่อเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าในเขตพุทธอุทยาน และยังสามารถทำให้พื้นที่ป่าแห่งนี้มีความอุดมสมบูรณ์ และชาวบ้านที่มีที่ทำกินในบริเวณใกล้เคียงสามารถใช้ถนนนี้ร่วมกันได้สะดวกขึ้น และที่สำคัญเป็นการป้องกันการนำไม้ออกนอกพื้นที่ ซึ่งระยะทางยาวประมาณ 5 กิโลเมตร

การทำแนวทำนบป่าต้นน้ำ พระพิศาลศาสนกิจท่านให้แนวคิดไว้ว่า คนพึ่งน้ำพึ่งป่า สัตว์ป่าเขาก็อาศัยทรัพยากรเหล่านี้เช่นกันในการดำรงชีพ ท่านได้ทำโครงการของงบประมาณจากจังหวัด เพื่อสร้างทำนบกั้นต้นน้ำเพื่อให้ความชุ่มชื้นแก่พื้นที่ป่าไม้ในบริเวณนั้น และสัตว์ป่าได้รับผลประโยชน์โดยตรงจากแหล่งน้ำ มีการนำพันธุ์ปลาต่างๆ มาปล่อย และวัดสามารถนำน้ำนี้ไปใช้อุปโภคบริโภคได้ เป็นลักษณะการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันที่ว่า น้ำพึ่งเรือเสือพึ่งป่า หรือสุภาษิตที่ว่า เสือพึ่งเพราะป่าปก ป่ารกเพราะเสื่อยัง ดินเย็นเพราะหญ้าบัง และหญ้ายังเพราะดินดี (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2543 : 53) การป้องกันไฟป่า ในพื้นที่ป่าเขาศาลานั้น เป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชีววิทยา สิ่งที่เป็นอันตรายต่อระบบสิ่งมีชีวิตมากที่สุดคือไฟป่า ไฟที่เกิดจากการกระทำของคน พระพิศาลศาสนกิจใช้วิธีการโดยให้พระภิกษุสามเณรในวัดช่วยกันดับไฟ และไฟป่าส่วนใหญ่เกิดบริเวณที่มีต้นหญ้าขึ้นหนาแน่น เช่น ด้านทิศตะวันตกของวัด และด้านหน้าวัด ในปัจจุบันวัดได้ร่วมมือกับกรมป่าไม้ส่งเจ้าหน้าที่ดับไฟป่ามาร่วมพลังในการรักษาพื้นที่ป่า ในช่วงฤดูร้อนทำให้สภาพป่าด้านหน้าวัดนี้มีความเขียวขจี ต้นไม้เริ่มเจริญเติบโตมีขนาดใหญ่ขึ้น

การแก้ไขปัญหาการบุกรุกป่า จากการร่วมอยู่ในพื้นที่มีชาวบ้านบางกลุ่มเข้าไปจับจองทำการเกษตรรวมเนื้อที่ประมาณ 668 ไร่ จำนวน 54 ราย ซึ่งเป็นพื้นที่ติดต่อเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าห้วยทับทัน-ห้วยสำราญ ในที่ประชุมมีมติให้ วัด อบต. ชาวบ้าน และเขตอนุรักษ์

ร่วมกันแก้ไข แต่ในส่วนของพุทธอุทยานวัดเขาศาลาตูลฐานะจาโรนั้นพระพิศาลศาสนกิจสามารถแก้ปัญหาได้ในระดับหนึ่ง โดยท่านให้ทัศนะว่า วัดใช้หลักธรรมในการแก้ไขปัญหาโดยยึดการประณีตประนอม ท่านใช้วิธีการแลกเปลี่ยนให้ชาวบ้านเข้ามาจับจองในเขตพุทธอุทยานออกนอกเขต หาทินให้ใหม่หรือบางคนขอรับค่าชดใช้แทน ซึ่งชาวบ้านก็ยอมรับและไม่คัดค้านในข้อเสนอนี้แต่อย่างใด ส่วนปัญหาการลักลอบตัดไม้ในเขตพุทธอุทยานถือเป็นปัญหาที่ยากแก่การแก้ไข โดยเฉพาะแต่ในพื้นที่พุทธอุทยานวัดเขาศาลาตูลฐานะจาโรเท่านั้น พื้นที่อื่นก็มีปัญหาแบบเดียวกันนี้ สำหรับพุทธอุทยานวัดเขาศาลาตูลฐานะจาโรโดยปกติเป็นพื้นที่ในการดูแลของกองกำลังสุรนารีอยู่ พระพิศาลศาสนกิจท่านได้ประสานขอกำลังทหารมาประจำในพื้นที่ มีทหารพรานส่วนหนึ่ง ตำรวจตระเวนชายแดนส่วนหนึ่ง ทหารพรานนั้นประจำการอยู่ทิศตะวันตกของพื้นที่ดูแลแนวเขตที่มีบ้านชำปะโต บ้านกะเลงเวกติดต่อ ส่วนตำรวจตระเวนชายแดนประจำการอยู่บนเขาศาลาตูลฐานะจาโรโดยรวม จากเมื่อก่อนชาวบ้านที่มีอาชีพตัดไม้ขายเมื่อไม่สามารถเข้าไปตัดไม้ได้ก็เกิดความไม่พอใจ โจมตีว่าพระเป็นพระป่าไม้ มีการเดินขบวนขับไล่บ้าง เหตุการณ์เหล่านี้ที่เกิดขึ้นมีส่วนทำให้ทางการรับทราบถึงบทบาทของพระสงฆ์ และท่านได้ยกพื้นที่พุทธอุทยานถวายไว้ในพระอุปถัมภ์ของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์

จากการดำเนินการป้องกัน รักษา พื้นที่แห่งนี้ไว้อย่างต่อเนื่องสำเร็จเป็นรูปธรรมทำให้ชาวบ้านในละแวกใกล้เคียงเข้าใจ รับทราบถึงบทบาทที่พระสงฆ์ทำอยู่ และที่สำคัญภาครัฐก็ให้การสนับสนุน ชุมชนก็ให้ความร่วมมือ ปัจจุบันปัญหาการลักลอบตัดไม้เริ่มลดลงเรื่อยๆ การปลูกป่าทดแทน เนื่องจากพื้นที่พุทธอุทยานวัดเขาศาลาตูลฐานะจาโรมีพื้นที่ดูแล 10,865 ไร่ มีชาวบ้านบุกรุกลักลอบตัดไม้บ้าง บุกรุกจับจองที่ทำกินบ้าง ทำให้พื้นที่บางส่วนถูกทำลายขาดความสมดุลทางระบบนิเวศวิทยา เพื่อให้สภาพป่ามีความสมดุลกัน พระพิศาลศาสนกิจใช้ปลูกป่าทดแทนโดยได้รับการอนุเคราะห์กล้าไม้จากหน่วยอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าห้วยเสียดจะเอ็ง มีพระภิกษุสามเณร นักเรียน นักศึกษา และชาวบ้านร่วมกันปลูก ส่วนหนึ่งเป็นการปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติในวโรกาสต่างๆ และในพื้นที่พุทธอุทยานที่ชาวบ้านบุกรุกท่านได้ปรับปรุงที่ดินให้พร้อมเพื่อปลูกต้นไม้ทดแทน ซึ่งมีพื้นที่ประมาณร้อยไร่ ส่วนใหญ่ต้นไม้ที่นำมาปลูกทดแทนในส่วนที่เสียหายนั้นเป็นพืชเศรษฐกิจคือ ต้นสักทอง ต้นยางพารา ต้นยูคาลิปตัส ซึ่งท่านเจ้าคุณมีแนวคิดว่าการปลูกเช่นนั้นนอกจากจะทำให้สภาพป่ามีความสมดุลแล้ว ยังเป็นการสร้างรายได้ให้วัด ชุมชน เพิ่มอาชีพในชุมชนแก้ปัญหาการว่างงานอีกด้วย

การอนุรักษ์สัตว์ป่า สัตว์ป่าในเขตพุทธอุทยานมีหลายชนิด เช่น นก กู หมาป่า เก้ง พระพิศาลศาสนิกจกล่าววว่า ในอนาคตสัตว์ป่าในเขตพุทธอุทยานเขาศาลาฯ จะมีมากขึ้น เพราะป่าแห่งนี้มีรอยต่อระหว่างไทย-กัมพูชาซึ่งตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชานั้น มีการล่าสัตว์มาก เมื่อถูกล่ามากสัตว์ป่าก็ต้องขึ้นมาฝั่งไทยและท่านมองว่า ป่าคือบ้านของสัตว์ป่า เราคือหมายถึงวัด ชุมชน มาอาศัยบ้านคือป่าหลังสัตว์ป่า ดังนั้นคนต้องอนุรักษ์ป่าและสิ่งมีชีวิตในป่าอย่างที่สุด สำหรับการอนุรักษ์สัตว์ป่าในเขตพุทธอุทยานเขาศาลานั้นถือเป็นยุทธศาสตร์ของวัดที่ต้องให้ความสำคัญเป็นอันดับแรก ที่ผ่านมาพระภิกษุสามเณรและเจ้าหน้าที่ที่หารดำรงในพุทธอุทยาน เมื่อออกสำรวจพื้นที่ป่าในเขตพุทธอุทยานพบเห็นการล่าสัตว์ หรือมีเครื่องมือดักจับ แม้แต่ชาวบ้านที่ทำฝั ง เจ้าหน้าที่จะทำการยึดอุปกรณ์ไว้ทันที ถ้าเห็นสัตว์ป่าที่จับได้ท่านก็จะปล่อย ชาวบ้านในชุมชนรอบพื้นที่ป่าต่างก็รู้ถึงการเป็นพระนักอนุรักษ์ที่มีความเมตตาต่อสัตว์ป่า และให้ความร่วมมือ กิจกรรมส่งเสริมการอนุรักษ์ป่าไม้ การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของพระสงฆ์ในพุทธอุทยานวัดเขาศาลาตุลฐานะจาโร องค์กรต่างๆ เช่น โรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย และองค์กรที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับป่าไม้ ต่างก็ให้ความสำคัญนำคณะมาเรียนรู้สภาพความเป็นจริง ร่วมปลูกป่าบ้าง วัดได้ให้ความรู้เรื่องป่ากับชุมชนในลักษณะการจัดอบรมปฏิบัติธรรม และมีพระภิกษุในวัดที่นำคณะเดินสำรวจป่า เป็นการให้ความรู้กับประชาชนทั่วไปที่สนใจ ได้เกิดความรัก ความหวงแหนทรัพยากรของชาติในชุมชนของตน

จากการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของพระสงฆ์ชี้ให้เห็นว่า พระสงฆ์นอกจากจะมีบทบาทด้านการเผยแผ่หลักธรรมคำสั่งสอนให้ชุมชนได้เข้าใจสามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิต ยังมีบทบาทที่สำคัญอีกบทบาทคือการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ที่สามารถนำหลักธรรมอันเป็นวิถีความเข้าใจซึ่งกันและกัน โดยยึดความเข้าใจธรรมชาติ ไม่เบียดเบียนการดำรงชีวิตซึ่งกันและกัน นอกจากจะสร้างความอุดมสมบูรณ์ในพื้นที่พุทธอุทยานให้มีความสมดุลแล้วยังทำให้ชุมชนเกิดความอยู่เย็นเป็นสุขและได้รับผลกระทบน้อยที่สุด การดำเนินการอนุรักษ์คุ้มครอง ปกป้อง ทรัพยากรป่าไม้อันเป็นสมบัติของชาติให้คงอยู่ และใช้ประโยชน์จากป่าไม้ให้เกิดผลมากที่สุด ด้วยพลังแห่งความตั้งใจที่จะทำงานเพื่อชาติและพระศาสนา ทำให้พุทธอุทยานวัดเขาศาลาตุลฐานะจาโรมีพื้นที่ป่าในดูแลถึง 10,865 ไร่ พระพิศาลศาสนิกเคยกล่าวว่า พื้นที่ป่าบริเวณเทือกเขาพนมดงรักถ้าท่านขอขยายพื้นที่อีกทางการก็กล้าให้ เพราะเชื่อในความตั้งใจจริงที่เห็นผลประจักษ์จากการดูแลเขตพุทธอุทยาน ปัญหาที่เกิดตามมาจาก

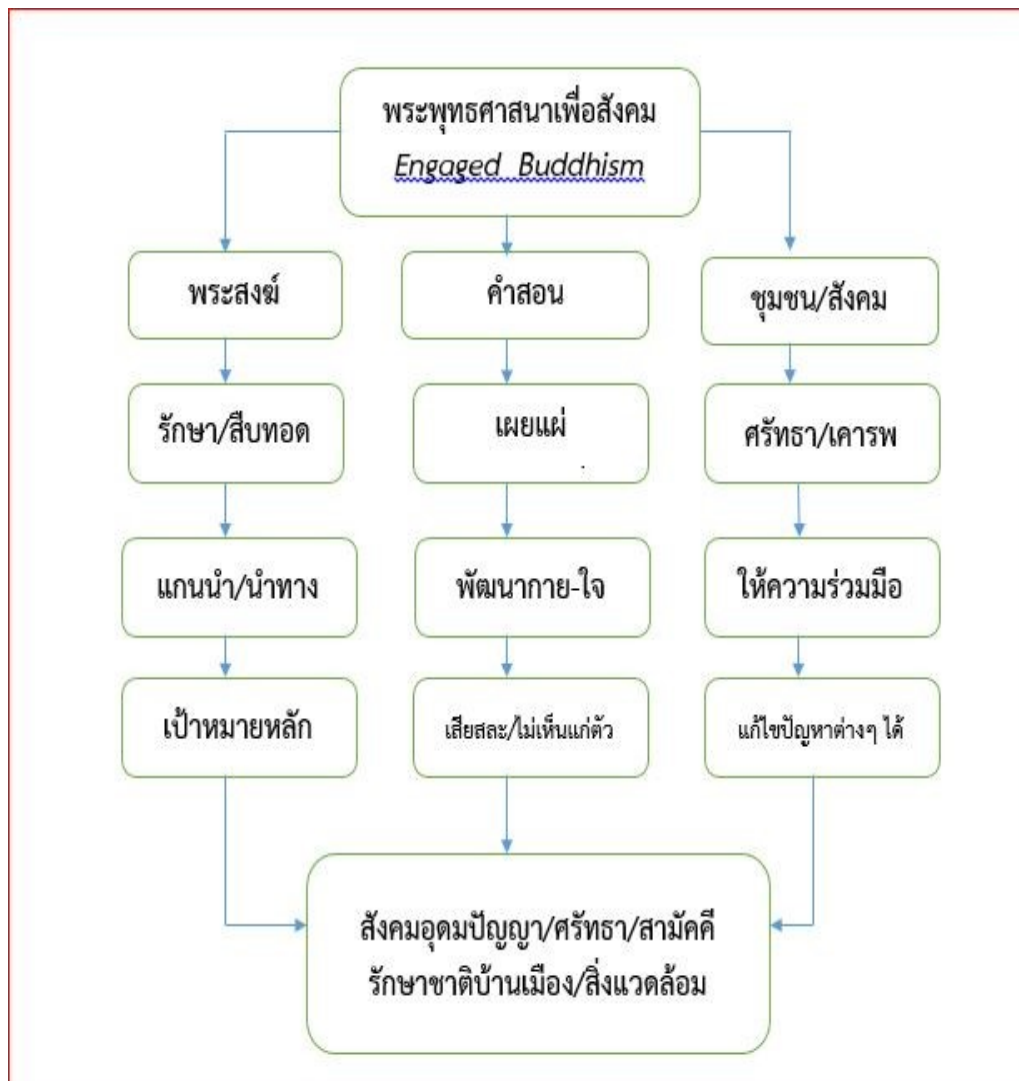
การอนุรักษ์ป่าไม้ในปัจจุบันไม่รุนแรงเหมือนเมื่อก่อน เพราะทุกฝ่ายเข้าใจ รับรู้ถึงบทบาทที่ทางวัดดำเนินการอยู่

ผลสัมฤทธิ์ของการดำเนินงานพุทธศาสนาเพื่อสังคม

จากบทบาท และกิจกรรมที่ทางวัดดำเนินการในด้านต่างๆ เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ถ้านำแนวคิดทฤษฎีมาวิเคราะห์ล้วนมีความสอดคล้อง เช่นทฤษฎีบทบาทหน้าที่ ทฤษฎีนิเวศวิทยา หรือแม้แต่ทฤษฎีนิเวศวิทยาแนวลึก แต่บทความนี้ผู้เขียนนำเสนอบทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของวัดที่นำโดยพระพิศาลศาสนกิจตามแนวคิดทางพุทธศาสนาที่มีมุมมองเกี่ยวกับป่า เพื่อให้สอดคล้องกับคำว่าวิถิปุทธ เหตุผลหนึ่งที่ผู้เขียนไม่ได้กล่าวถึงทฤษฎีเพราะพระพิศาลศาสนกิจซึ่งเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เคยกล่าวว่า การทำงานของท่านไม่ได้คำนึงถึงแนวคิด หรือทฤษฎีอะไร เป็นการทำงานไปตามสถานการณ์หรือเหตุการณ์นั้นมากกว่า คือการทำงานไม่มีขั้นตอนที่แน่นอน นึกอะไรได้ทำเลย ท่านย้ำว่าเป็นการทำงานของคนจบ ป.4 ดังนั้น การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของพุทธอุทยานวัดเขาศาลาอตุลฐานะจาโร เป็นการทำหน้าที่ของพระสงฆ์โดยการนำหลักธรรมที่ตระหนักถึงเรื่องการเปลี่ยนแปลงตามกฎไตรลักษณ์ กล่าวคือทุกสภาวะมีการเกิดดับอยู่ตลอดเวลา พื้นที่ป่าเขาศาลาก็มีลักษณะเช่นนั้น จากสภาพเมื่อก่อนพื้นที่ป่ามีความอุดมสมบูรณ์ เมื่อความเจริญเข้ามา ชุมชนมีการขยายตัว และได้รับวัฒนธรรมตลอดจนสื่อสารต่างๆ ทำให้พื้นที่ที่มีการเปลี่ยนแปลง ปัจจัยหลักๆ คือเศรษฐกิจความเป็นอยู่ในชุมชนนั่นเองเพื่อความอยู่รอดชาวบ้านได้ขยายอาณาเขตกว้างขึ้น พระสงฆ์ตระหนักถึงสภาวะการณ์ที่เกิดขึ้น กล่าวคือมีความเข้าใจสภาพการเปลี่ยนแปลง ได้จัดการเพื่อยุติปัญหา และชี้ให้เห็นว่ามนุษย์กับสิ่งมีชีวิตมีความเกี่ยวโยงกันจะขาดระบบใดระบบหนึ่งไม่ได้ ด้วยเหตุนี้ รัฐ ชุมชนให้การสนับสนุน มีสถาบันการศึกษานำคณะครูนักเรียนนักศึกษาเข้าไปศึกษาระบบนิเวศวิทยาอยู่ไม่ขาดสาย ปัจจุบันพุทธอุทยานวัดเขาศาลาอตุลฐานะจาโร มีสภาพพื้นที่ป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ จังหวัดสุรินทร์โดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้โปรโมตให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เชิงนิเวศ เชิงวัฒนธรรม มีรอยพระพุทธรูปจำลองที่บ่งบอกถึงอารยธรรมอันเก่าแก่ของขอมโบราณ และกรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนผานางคอยเป็น ผาพระ ซึ่งทั้งหมดนี้ล้วนเป็นผลผลิตที่ได้จากอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของพระสงฆ์ทั้งสิ้น

สรุป

จากเรื่องดังกล่าวจะเห็นว่า พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาไม่ได้ทอดทิ้งสังคม ไม่หลบหนีสังคมเพื่อไปแสวงหาความสุขแต่เพียงผู้เดียว ปัญหาต่างๆ ในสังคมพระสงฆ์เอาใจใส่รับเป็นธุระในการช่วยกันแก้ไขปัญหา เพื่อช่วยแบ่งเบาภาระของประเทศไปด้วยในตัว ขณะเดียวกันพระสงฆ์เองก็ยังเป็นสื่อกลางในการเชื่อมสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนในสังคมไปสู่ทรัพยากรธรรมชาติอีกทางหนึ่งด้วย ดังนั้นองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากกรณีดังกล่าวนี้ได้แก่ การรู้จักบูรณาการจากหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเพื่อเอามาประยุกต์ใช้กับหลักการของแต่ละสาขาในด้านการพัฒนา เช่นการพัฒนาด้านจิตใจให้คนในชุมชน การให้โอกาสเข้ามาช่วยกันดูแลและวางแผนทรัพยากรธรรมชาติ เสมือนหนึ่งเป็นทรัพย์สินสมบัติของตน โดยเฉพาะความเสียสละทางกาย ที่เกิดจากศรัทธาและความเคารพรักในตัวของพระสงฆ์ จึงทำให้ชุมชนให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมต่างๆ ด้วยความเต็มใจเสียสละปรารถนาจากประโยชน์ส่วนตัว ต่างฝ่ายต่างก็มุ่งเพื่อประโยชน์หลักนั่นคือ ความอยู่ดีมีสุข ความสมัครสมานสามัคคี จนเกิดการพัฒนาด้านจิตใจ อารมณ์ สังคม และสติปัญญาของคนในชุมชนหรือสังคม ซึ่งเป็นเป้าหมายหลักของพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม ทำให้สังคมพบสันติภาพอย่างแท้จริง อันเป็นสังคมแห่งอุดมปัญญานำพาบ้านเมืองไปสู่ความเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน สามารถพึ่งพาอาศัยกันได้ทั้งฝ่ายพระสงฆ์ ฝ่ายปกครอง ฝ่ายพัฒนา และคนในชุมชน

เอกสารอ้างอิง

- พระเทพดิลก (ระแบบ จิตฺตญาณโณ). (2551). *พุทธศาสนาในอนาคต*. กรุงเทพมหานคร: บริษัทแปดสิบเจ็ด จำกัด.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2543). *จริยธรรมสำหรับคนรุ่นใหม่*. กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหธรรมิก จำกัด.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2545). *พัฒนาแบบองค์รวมของเด็กไทย*. กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหธรรมิก จำกัด.

- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2548). *ข้อคิดเพื่อชีวิตและสังคม*. กรุงเทพมหานคร: บริษัทธรรมสารจำกัด.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2553). *ธรรมานุญชีวิตฉบับชาวบ้าน*. (พิมพ์ครั้งที่ 21). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา.
- พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร. (2548). *พุทธศาสนาเพื่อสังคม : กรณีศึกษาการตีความคัมภีร์ของเครือข่ายพุทธศาสนิกเพื่อสังคมนานาชาติ*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วิเชียร ชาบุตรบุญทริก. (2546). *พุทธศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์.
- สมเกียรติ มีธรรม. (2546). *รวมบทความคัดสรรพุทธทัศน์ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงแห่งยุคสมัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สยาม.
- สมชัย ศรีนอก. (2546). *วรรณกรรมกับสังคมไทย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- สมบุรณ์ สุขสำราญ. (2530). *การพัฒนาตามแนวพุทธศาสนา : กรณีศึกษาพระสงฆ์นักพัฒนา*. กรุงเทพมหานคร: บริษัท พิมพ์สวย จำกัด.
- อัจฉรา ภาณุรัตน์. (2551). *บันทึกการประชุมเตรียมงานสัมมนาวัฒนธรรมนานาชาติ*. 1 มิถุนายน 2551. มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์. สุรินทร์: ประชาสรรค์สุรินทร์การพิมพ์.
- Donald Rothberg. (1998). *Responding to the Cries of the World : Socially Engaged Buddhism in North America in The Faces of Buddhism in America*. California : University of California Press.
- Kenneth Kraft. (1992). *Prospects of a Socially Engaged Buddhism Inner Peace, World Peace: Essays on Buddhism and Nonviolence*. NY: State University of New York Press.